

Estudi del manuscrit “*Diario. Memorias y Confidencias*” de Joan Abellà Tous. Un dietari de postguerra.

RESUM

Joan Abellà va ser un pagès de Barberà que va participar en la guerra civil, durant la qual va militar al PSUC i assolí el grau de capità. Després de passar per l'exili i el captiveri franquista retornà al seu poble, on les seves aspiracions polítiques i socials van topar amb la realitat d'una societat que no tenia altre remei que acatar el nou règim. Abellà hauria volgut que la societat que l'envoltava s'hagués abocat en la resistència contra Franco, però no era així i calia reprimir qualsevol manifestació pública d'aspiració al progrés i llibertat. Aquesta situació el va empènyer a escriure un “*Diari*”, amb el qual podia sublimar les seves opinions i aspiracions. Abellà va recollir-hi (sobretot) l'actualitat periodística relativa a l'evolució de la Guerra Mundial i també aspectes més íntims (en els quals se centra aquest estudi), com ara la vida quotidiana i social, la resistència i la salut.

RESUMEN

Joan Abellà fué un campesino de Barberà que participó en el guerra civil española, durante la cual militó en el PSUC i alcanzó el grado de capitán. Tras pasar por el exilio y el cautiverio franquista volvió a su pueblo, en donde sus aspiraciones políticas y sociales chocaron con la realidad de una sociedad que no tenía más remedio que acatar el nuevo régimen. Abellà hubiera querido que la sociedad que le rodeaba se hubiese volcado en la resistencia contra Franco, pero no era así y era necesario reprimir toda manifestación pública de aspiración al progreso y libertad. Esta situación le empujó a redactar un “*Diario*”, con el cual podía sublimar sus opiniones y aspiraciones. Abellà recogió en éste (sobre todo) la actualidad periodística relativa a la evolución de la Guerra Mundial y también aspectos más íntimos (en los cuales se centra este estudio), como la vida cotidiana y social, la resistencia y la salud.

ABSTRACT

Joan Abellà was a peasant from Barberà who participated in the Spanish Civil War, during which he was a member of the Socialist Unified Party of Catalonia (PSUC) and reached the rank of captain. After going through exile and Franco's prisons he returned to his village, where his political and social aspirations clashed with the reality of a society that had no choice but to comply with the new regime. Abellà would have liked the society around him to have turned to resistance against Franco, but that was not the

case and it was necessary to suppress all public demonstrations of aspiration to progress and freedom. This situation pushed him to write a “Diary”, with which he could sublimate his opinions and aspirations. Abellà collected in this (especially) the news about the evolution of the world war and also more intimate aspects (on which this study focuses), such as daily life and social, resistance and health.

Paraules clau: franquisme, postguerra, antifranquisme, vida quotidiana, vida social, salut.

Palabras clave: franquismo, postguerra, antifranquismo, vida cotidiana, vida social, salud.

Keywords: francoism, postwar, anti-Francoism, daily life, social life, health.

Marcel Joan Poblet Romeu (Montblanc, 1965) és Llicenciat en Geografia i Història i Doctor en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. Catedràtic d'Ensenyament Secundari (Geografia i Història) a l'INS Ventura Gassol (Badalona). Vocal de les juntes del Centre d'Estudis de l'Hospitalet i de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. Membre del Grup de Recerca DHIGES del Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona. Autor de diversos estudis sobre Història i Didàctica, entre els quals: *Entre el Temple i l'Hospital. Arquitectura i formes de vida en el Castell del Temple de Barberà* (2005), *Milites Christi. Història i llegendes dels templers* (2008), *L'Orde del Temple a Catalunya. Un recorregut pel seu patrimoni* (2014) i en col·laboració amb Montserrat Alay, *Pobres nenes, dones pobres. Una història en femení de les Cases de Maternitat i de Caritat Barcelona* (2010).

Montserrat Alay Suárez (Barcelona, 1960) és Doctora en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona i catedràtica d'Ensenyament Secundari (Geografia i Història) a l'INS Salvador Espriu (Barcelona). És autora de diversos estudis sobre Història de l'Educació, entre els quals: “La lucha contra la mortalidad en la Casa Provincial de Maternidad y Expósitos de Barcelona durante la segunda mitad del ochocientos”, *Medicina e Historia*, 1 (2001), *Aprenents i minyones. La infància abandonada a la Barcelona del vuit-cents* (2003), “La problemàtica de la infància desvalguda. Projecte de reinserció i escolarització” en *Pedagogia, política i transformació social, 1900-1917* (2008) i en col·laboració amb Marcel Poblet, *Pobres nenes, dones pobres. Una història en femení de les Cases de Maternitat i de Caritat, Barcelona* (2010).

Estudi del manuscrit “*Diario. Memorias y Confidencias*” de Joan Abellà Tous. Un dietari de postguerra.

Montserrat Alay Suárez

Marcel Joan Poblet Romeu

*marcelpoblet@hotmail.com

Introducció

L'estudi que a continuació presentem consisteix en l'anàlisi d'un conjunt d'onze quaderns manuscrits que Joan Abellà Tous va redactar entre 1944 i 1945. Fa uns pocs anys ja vam tenir l'oportunitat de treballar en una altra sèrie de manuscrits del mateix autor, dels quals vam tenir cura de la seva publicació íntegra.¹ L'accés a tota aquesta documentació ens ha estat possible gràcies a la gentilesa de Joan Lluís Abellà Fabra, fill de l'autor, a qui agraïm haver-la pogut consultar.

El fet és que Joan Abellà va ser un escriptor bastant prolífic, fins i tot va arribar a publicar alguns dels seus escrits. Nascut a Barberà de la Conca el 1914 i traspassat a la mateixa el 2007, li tocà viure la guerra civil dels anys 1936-39, en la qual es va veure immers des de l'inici fins al pas de la frontera amb França a començament de 1939. Per raons ideològiques —Abellà va militar al PSUC i va ser un comunista convençut— la seva implicació en aquella contesa va ser molt apassionada, va participar en diversos i destacats fets d'armes i va arribar a assolir el grau de capità de l'exèrcit de la República. L'impacte psicològic que li van provocar el conflicte armat i les peripècies per les quals va passar després —l'exili a França i l'estada en camps de concentració franquistes— el van moure a escriure els seus records de guerra² i posteriorment el “*Diari*” sobre el qual ens centrarem aquí. Anys més tard va publicar diversos articles memorialístics a la revista barberenca *Llum*.

Tal com ja havia fet en la redacció de les seves memòries de guerra, va escriure el present “*Diari*” sobre uns quaderns o llibretes escolars —deu de relligats amb grapes i un de relligat amb espiral

de filferro—, possiblement perquè devia ser el tipus de suport que li devia ser més fàcil d'obtenir a Barberà. Per motiu de l'educació rebuda i del costum generalitzat de l'època, Abellà va redactar aquests escrits en llengua castellana. També havia escrit en dita llengua les seves “memòries de guerra”, tot i que en tenir cura de la seva edició vam optar per passar-les al català.³ En la present ocasió, en canvi, hem optat per mantenir la llengua original als fragments transcrits.

Sobre el títol de l'escrit de Joan Abellà

A la coberta del primer dels quaderns, iniciat l'estiu de 1944, l'autor va escriure el títol “Diario. Memorias y Confidencias”. En d'altres llocs l'anomena “memòries d'un pagès”, (13 d'abril de 1945) o simplement “diari” (14 d'abril, 26 de maig de 1945). Per l'estructura que segueix l'escrit —anotacions dia a dia— i pel seu contingut —no correspon pròpiament al d'unes “memòries”—, creiem que cal considerar aquesta font com a “diari” i així l'anomenarem.

Període cronològic que abasta

Les anotacions als quaderns s'inicien el 30 de juliol de 1944 i s'acaben de manera sobtada el 3 de juny de 1945. Tot i que entremig hi ha algunes dates que van ser obviades i que no van merèixer cap anotació per part de l'autor, aquest va aplicar-hi una considerable regularitat.

Som del parer, però, que ens falten algunes parts. Segons una anotació feta en data de 18 d'agost de 1944, Joan Abellà afirma que “hoy hace un mes que hago mi diario”,⁴ la qual cosa faria recular el veritable inici de la redacció des del 30 fins al 18 de juliol de 1944. Així mateix ens trobem que el quadern que recull les anotacions del 17 de novembre al 15 de desembre de 1944, s'inicia amb una frase incompleta⁵ que s'havia encetat en un quadern precedent, al qual tampoc no hem tingut accés. Aquests dos buits del “Diari” de Joan Abellà, ens porten a suggerir que l'extensió de les parts a les quals no hem tingut accés podrien girar al voltant de dos quaderns. Aquests no han estat trobats per l'hereu de l'autor, el qual ens va proporcionar la col·lecció de llibretes sense ser conscient de les referides llacunes documentals.

Les motivacions de l'autor a l'hora d'escriure el seu diari

A les seves “Memòries de guerra”, Joan Abellà ja havia expressat —i per tant es tractava d'una motivació conscient— el seu desig de deixar testimoni de la seva experiència vital a fi que pogués servir de model als fills que potser tindria en un futur. Altres motivacions —potser inconscients— segurament van ser la necessitat de pair i racionalitzar les experiències viscudes durant la Guerra Civil però també, i sobretot, el gaudi personal que experimentava amb l'escriptura. Tot i que, segons explica, va decidir començar a escriure el diari arran del seu desacord amb la Junta de Joves del poble —aspecte que ja explicarem més endavant—, en el fons es va posar a escriure pel gust de fer-ho: “... ahora que lo he empezado [el “Diari”] me pena [sic.] no haberlo hecho más pronto” (18 d'agost de 1944). En algun moment l'autor precisa que el seu objectiu és omplir les hores de lleure i que la lectura i l'escriptura són les activitats que donen

sentit a la seva existència, a banda del ball dels diumenges per la tarda (24 de setembre de 1944). A voltes imagina la possibilitat que algú altre pogués arribar a llegir els seus escrits: “... el que tenga la paciencia alguna vez de leer estas memorias de un campesino...” (13 d’abril de 1945); altres vegades es planteja què podria passar-li en cas que algú robés els seus escrits i els difongués, conscient del risc que comportava posar sobre el paper determinades opinions (29 d’agost de 1944). En tot cas la redacció del diari tenia una funció catàrtica; li permetia de manifestar, ni que fos en la intimitat més estricta, unes opinions i punts de vista que les autoritats franquistes impedièn d’expressar públicament: “Pero hoy aquí solo con mi diario grito con toda la fuerza de mis pulmones al igual que lo hice 14 años atrás por esas tortuosas calles de Barberà: Viva mil veces la República Española!” (14 d’abril de 1945).

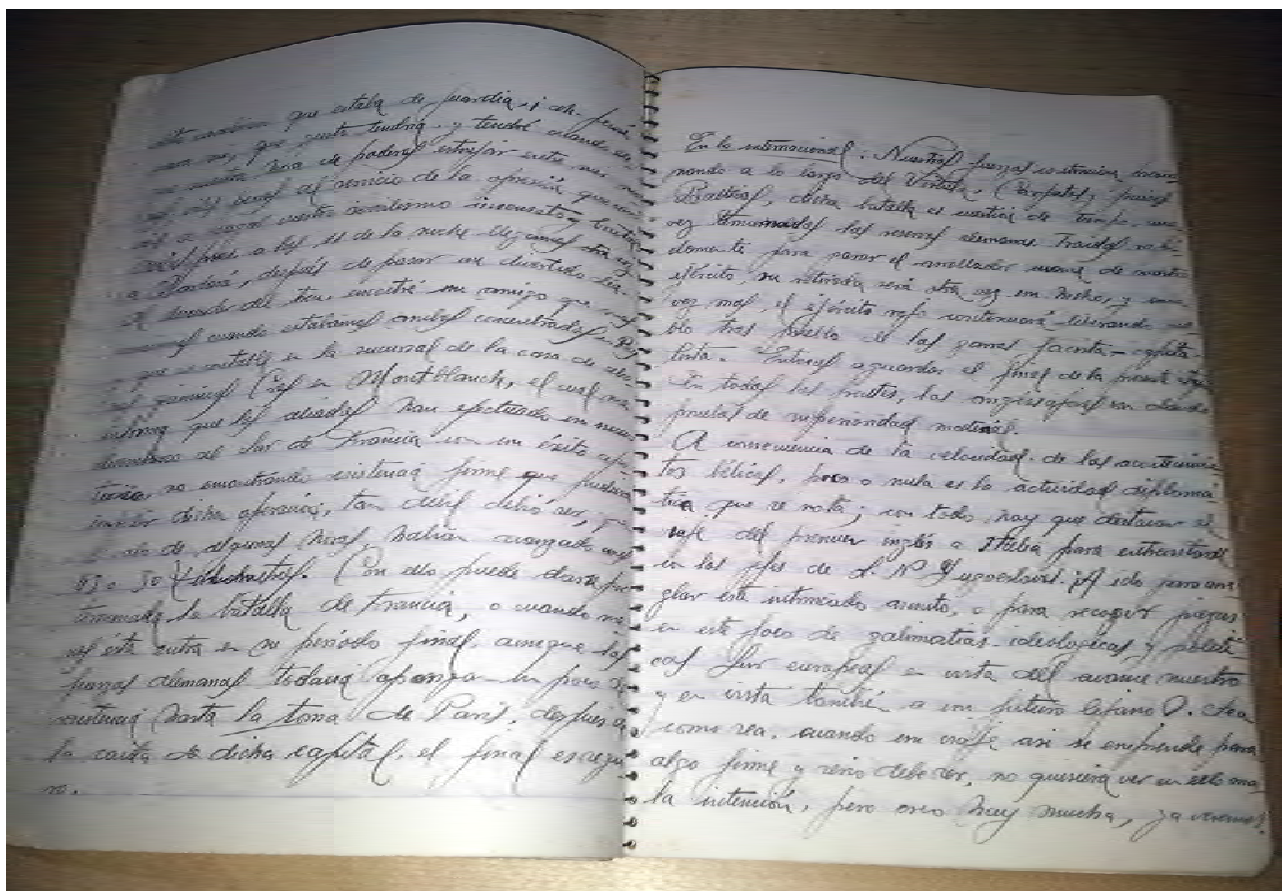
Amb tot, una part substancial d’allò que va escriure van ser uns “resums” de premsa dels quals, només en un cas, identifica la publicació consultada.⁶ L’objectiu concret d’aquests resums podia ser la necessitat de reflexionar a partir d’allò que llegia o bé el desig de conservar les cròniques periodístiques. Hem de tenir en compte que els diaris que consultava amb fruïció no eren de la seva propietat i que per tant no podia col·leccionar-los ni guardar els retalls de premsa que li interessaven.⁷ En qualsevol cas, l’anotació de les cròniques periodístiques relacionades amb l’evolució de la Guerra Mundial i la diplomàcia relacionada amb aquella era un objectiu prioritari de l’autor i no haver pogut consultar la premsa —perquè els dilluns no n’hi havia, perquè algun motiu personal li ho havia impedit o perquè no havia arribat cap diari a Barberà— podia constituir un motiu més que suficient per no fer cap entrada al diari (per exemple: 16 de febrer de 1945). En tot cas, la major part de les anotacions fetes en aquells quaderns corresponen a resums de l’actualitat internacional —l’evolució de la guerra mundial— i, en molt menor mesura, de l’actualitat política espanyola. En algunes ocasions recull també les impressions personals que aquells esdeveniments li causaven, però sovint exposa els fets sense afegir-hi cap comentari. Nosaltres no hi dedicarem gaire espai a aquestes referències de fets —avui àmpliament coneguts—, sobretot en els casos que l’única aportació és la referència estricta a la notícia.

Els temes que tracta

L’actualitat política i els fets bèl·lics a escala nacional i internacional

Repetir les notícies que Joan Abellà anava escrivint als seus quaderns no ens descobrirà cap novetat, per això només ens referirem a les opinions i reaccions que aquelles suscitaven en el nostre autor. Abellà no sempre comentava les notícies que transcrivia. Però quan ho feia, sovint hi deixava traspuar la seva visió del món i del sentit que podien seguir els esdeveniments a Europa i a Espanya. Quan va iniciar les anotacions la guerra ja havia pres un tomb marcadament favorable als aliats —potser aquest fet el va animar a escriure—, de manera que el sorprenem sovint congratulant-se dels cops que anaven entomant les forces de l’Eix i rebent amb alegria els èxits de l’exèrcit soviètic —al qual sovint es refereix com “les nostres forces” (8 de febrer de 1945)—.

Conscient del caràcter de la premsa que llegia —sotmesa a censura—, intenta “llegir entre línies” i es veu obligat a “endevinar” les notícies (4 de febrer de 1945). En aquell exercici d’interpretació de la premsa franquista i dels moviments de les potències internacionals es mostra perspicaç. Amb tot, inicialment,

Llibreta manuscrita on Joan Abellà recollia les seves vivències i impressions diàries

les ànsies d'un desenllaç que desmantellés la dictadura franquista el va menar cap a interpretacions poc realistes, les quals tot seguit explicarem.

L'atenció que presta als esdeveniments internacionals tenia una motivació ben clara: "la causa que se juega en el mundo exterior es también la de España" (5 d'agost de 1944). Als seus ulls, la II Guerra Mundial era una prolongació del mateix conflicte que s'havia sotmès a discussió a Espanya i al llarg dels primers quaderns manifesta grans esperances davant la possibilitat d'una intervenció aliada contra Franco, intervenció que fins i tot imaginava que podria dur a terme l'exèrcit soviètic. Àdhuc creia possible un aixecament popular que precipités la caiguda del franquisme. Tot això li semblava que ho podia deduir de la premsa i dels moviments que observava directament al seu entorn: l'arribada de reforços policials a Valls i Montblanc o l'enviament de "fulls de mobilització" als reservistes (8 de febrer de 1945). El temps va acabar situant aquelles interpretacions del context sociopolític en el terreny de l'idealisme, però hem de tenir en compte l'elevat grau d'aïllament informatiu que el règim sotmetia la societat de la postguerra, per atorgar-les un correcta valoració.

Un altre aspecte que li cridà l'atenció va ser la diplomàcia i, particularment, tot allò que va envoltar la formació de les Nacions Unides i les seves primeres reunions. També aquí Joan Abellà creu descobrir maniobres que apunten cap a la intervenció contra el règim de Franco, segons manifestava en relació als acords adoptats en la Conferència de Ialta (28 de febrer de 1945) i a les notícies relatives als inicis

de la Conferència de San Francisco. Segons allò que havia llegit Joan Abellà en la premsa, creia que en aquella Conferència es decidiria sobre la forma de govern que haurien de tenir en endavant els Estats que havien conformat l'Eix i també els seus satèl·lits. En aquelles condicions, Joan Abellà creia poder "entreveure clarament" els plans aliats respecte Espanya (28 de febrer de 1945). Però ja sabem quin va ser l'esdevenidor d'aquells plantejaments, el propi Joan Abellà també se'n va adonar no gaire més tard. Si a final d'abril de 1945 encara estava segur del "próximo cambio de gobierno en España", (29 d'abril de 1945), en la darrera anotació del seu diari (3 de juny de 1945) ja manifesta dubtes sobre l'aplicació de la proposta de Mèxic en les Nacions Unides de destituir tots els governs que havien donat suport a l'Eix —i que incloïa Franco—. Es mostra especialment perspicaç quan dedueix el possible interès dels britànics i americans per mantenir el dictador espanyol en el poder, a fi d'utilitzar-lo contra la Unió Soviètica: "¿les conviene a los anglosajones la caída de Franco y su camarilla? [...] Franco es hoy por hoy un elemento seguro a las manos de los anglosajones...". Qui sap si la constatació d'aquesta situació, i el consegüent desengany, van influir també en la no continuació del seu diari.

També comenta algunes notícies relatives a l'actualitat espanyola. Una de les que recull és la fallida incursió del maquis a la Vall d'Aran, el fracàs de la qual atribueix al desconeixement que la resistència exterior tenia respecte de la situació de desarticulació de l'antifranquisme interior i la seva falta de capacitat organitzativa, per culpa de la forta repressió de què era objecte (21 de novembre de 1944).

Entre les notícies relatives a l'actualitat espanyola, s'hi compta igualment l'atemptat de Cuatro Caminos a Madrid, en el qual foren morts dos membres de Falange a mans d'un escamot de maquis comunistes, i l'execució, com a represàlia, de 16 guerrillers que estaven presos a Barcelona (28 de febrer de 1945).⁸ El fet que al cap de pocs dies hi hagués un altre atac del maquis contra Falange, en aquest cas a la zona del Baix Camp, va fer que Joan Abellà albirés falses esperances en l'existència d'un pla d'intensificació de la lluita armada, que podria tenir l'objectiu d'influir en les decisions relatives a Espanya que es poguessin adoptar durant la Conferència de San Francisco (4 de març de 1945). Aquell atemptat va costar la vida al cap d'informació provincial de Falange, quan anava de Falset a Reus. Es tracta de l'atac comès pel maquis a prop de les Crestes de la Llena contra Camilo Morales, un dentista de Reus i cap de la Falange de la zona. La conseqüència va ser una onada repressiva en la zona, on van arribar diversos contingents de soldats i de guàrdies civils.⁹ Ens sorprèn que en aquest cas Abellà reculli la notícia el mateix dia que es va produir i no l'endemà o uns dies després, com solia ocórrer. És evident que no va saber la notícia per la premsa, sinó que aquell fet degué circular ràpidament entre els pobles de la rodalia. La transmissió de notícies a través de canals clandestins sembla que va ser també l'origen de la informació relativa a la suposada mort de l'alcalde d'Olesa de Montserrat, igualment a mans de guerrillers. En aquest cas, però, sembla que es tractà d'un fals rumor, ja que no n'hem pogut obtenir cap confirmació (divendres 9 de març).

Vida quotidiana i vida social

Tot i que no és un objectiu preferent de l'autor, en algunes ocasions fa anotacions relatives a la vida quotidiana. Aquestes referències inclouen el cicle agrícola, la vida social del poble i festes i celebracions.

Entre les referències que ens ofereix, n'hi ha que tracten dels costums de l'època relacionats amb el prometatge i el casament. En encetar el seu "*Diari*" Joan Abellà ja estava promès. S'havia de casar a final

d'agost de 1945, de manera que allò que ens explica sobre els preparatius del casament ens desvetlla aspectes interessants de la vida quotidiana del Barberà d'aquell temps. Ens explica, per exemple, com va anar en dues ocasions a Valls amb la xicota, l'Antonieta,¹⁰ i la futura sogra: la primera (23 d'agost de 1944) a comprar els mobles de l'habitació de matrimoni i el menjador —per la quantitat gens menyspreable de 5.550 pessetes¹¹— i la segona (14 de març de 1945) a comprar cortines i altres elements del parament de la llar. Quan va anar a comprar l'anell i les arracades de noces per a la seva promesa, però, no hi va anar acompanyat (31 d'agost de 1944).

En diverses ocasions es queixa de l'avorriment que sentia en el poble. De vegades causat per l'aïllament d'Espanya respecte dels transcendentals fets —la derrota militar del feixisme— que es vivien a la resta d'Europa,¹² però tot sovint degut al vernís franquista i clerical que adoptaven les manifestacions públiques de l'època. De fet, s'enorgullia d'un aïllament social que ell considerava conseqüència del seu irreductible antifeixisme: “Sé que este aislamiento, este aburrimiento es hijo de tener intactas mi personalidad y mi ideal cien por cien antifascista” (1 de desembre de 1944). Un aïllament social que era en part volgut, però també provocat pel rebuig de què era objecte per part dels sectors barberencs que controlaven la vida social: “hicieron una comida [...] y no me dijeron nada [...], ello es una prueba de lo que ellos ven en mi y yo en ellos” (1 de desembre de 1944). A partir de 1945, però, ja no es queixa tant, tot i que segueix participant només en activitats que ell considera que no tenen contingut franquista ni clerical. Per voluntat pròpia la seva existència acaba sent, com ell expressa, “trabajo físico y intelectual, mi novia y prensa” (30 de juliol de 1944). Recorda els qui formaren part de les J.S.U de Catalunya i critica durament la “Junta de Juventud” del poble, que promouen futbol, excursions i altres “activitats de distracció”; es refereix als integrants d'aquella Junta com a “bens”, que ballen al so que els altres dicten i “còmplices” del règim. Alguns dels joves de la Junta, a qui ell havia considerat “compromesos”, el van decebre particularment, ja que veia com s'esforçaven a organitzar activitats que buscaven fonamentalment la diversió —és a dir, la normalitat pròpia de l'edat—, mentre que ell frisava per organitzar activitats que contribuïssin a fer caure el règim espanyol. De tant en tant, tanmateix, acaba participant en alguna activitat organitzada per la Junta de Joves, com un viatge a Montserrat o un dia de platja a la costa tarragonina. Aquesta última activitat va coincidir amb el desembarcament dels aliats al sud de França (15 d'agost de 1944). El motiu d'aquestes concessions al lleure és prou comprensible: no aixafar la il·lusió i les ganes de divertir-se de la seva xicota.

L'única activitat social en què participava amb regularitat era el ball de les tardes dels diumenges (16 d'agost de 1945). Així mateix, el ball, els partits de futbol i el “vermut” eren la seva única participació en els grans esdeveniments festius de la vila: la Festa del Roser (maig) i la Festa Major (començament de setembre). Aquestes celebracions, particularment la primera, tenien notables components religiosos, davant dels quals Joan Abellà optava per mantenir-se'n al marge, encara que això li comportés haver de quedar-se avorrit i sol a casa fins a l'hora del ball (3 de setembre de 1944; 21 i 22 de maig de 1945).

Entre els aspectes relatius a la quotidianitat, i tractant-se de la dècada de 1940, no falten referències al mercat negre —“estraperlo”— i a l'escassetat. Així, en voler comprar roba de cotó i de crepè per a l'aixovar domèstic —estava preparant el seu casament— no en va trobar en cap establiment de Reus, la qual cosa el va dur a sospitar que els comerciants no posaven aquests productes a la venda per motiu de la “desconfiança” que hi havia generalitzada a tota la societat respecte la possibilitat que una devaluació de la pesseta causés un gran trasbals (29 de novembre de 1944).

En algunes ocasions es queixa dels inconvenients que causen les restriccions energètiques, alimentàries i d'altres productes (7 i 10 de febrer de 1945). Considerava que eren signes de debilitat del règim i que permetien vaticinar una "hecatombe" de l'Estat franquista. Joan Abellà considerava aquella situació de penúria una conseqüència de la mala gestió de la burocràcia franquista. A més, remarcava com de contradictòria perquè, al costat de les estretors alimentàries, hom havia trobat diners per a renovar l'enrajolat de l'església parroquial de Barberà (10 de febrer de 1945).

De vegades la premsa no arribava a Barberà, la qual cosa era motiu de queixa per part del nostre autor. No precisa quin era el motiu d'aquests "talls" en el subministrament de premsa, però estem temptats de relacionar-ho amb les restriccions; potser la falta de paper o d'energia (16 de febrer de 1945; 11 i 23 de març de 1945).

Les penúries eren particularment sensibles en l'aspecte alimentari i, en tant que pagès i també consumidor, el propi Joan Abellà es va veure involucrat en les pràctiques pròpies del mercat negre d'aquell temps. Així, el trobem desplaçant-se a Blancafort, Santa Coloma de Queralt i Valls per a vendre patates de la pròpia collita —a 1,50 pessetes el quilo— per 375 pessetes; els beneficis els invertia en la compra de productes necessaris, com la peça de cansalada que va adquirir a Santa Coloma de Queralt (11, 12, 13 i 14 de març de 1945).

L'escassetat afectava la pagesia de diverses maneres. L'obtenció de fertilitzants —amoníac per a les patates— resultava, a tenor del que escriu el nostre autor, particularment complicada i uns preus considerats excessius van abocar-lo a prescindir-ne i a emprar, com a adob, cendra obtinguda de massa forestal (3 d'agost de 1944; 10 de febrer de 1945).¹³

Amb tot, allò que li causava major indignació, era el preu del pa i la baixa qualitat del producte que es veien obligats a consumir. Segons refereix, un quilo de pa costava 10 pessetes, mentre que el jornal que es percebia era de 18 pessetes (3 d'agost de 1944). Relata com, per por a l'estraperlo, les autoritats només deixaven moldre la quantitat de 150 quilos per persona i any, com només es podia anar a moldre al molí entre el 20 i el 30 de cada mes —cosa que provocava grans aglomeracions de carros i persones— i que la farina es recollia al cap de quinze o vint dies. Per causa d'aquesta espera la farina i en conseqüència també el pa perdien qualitat. A més, i per culpa dels tripijocs que feien els forners, la qualitat del pa restava particularment minvada: segons explica, barrejaven la farina amb altres productes (ordi i veces), la qual cosa els permetia desviar producte de bona qualitat cap a l'estraperlo.¹⁴

Malgrat el control a què se sotmetia la producció i el comerç d'aliments, una part important anava al mercat negre i generava grans beneficis a una corrua d'aprofitats: el moliner, el forner, comerciants, funcionaris interventors i guàrdia civil (21 i 22 d'agost de 1944). En darrer terme, els baixos preus del mercat oficial i la necessitat de compensar l'elevat preu d'allò que havien de comprar a l'estraperlo tenien l'efecte contrari al que perseguia el règim espanyol: el pagès lliurava només la pitjor part de la collita i la resta la desviava (4 d'agost de 1944).

L'aspecte relatiu a la vida quotidiana més redundant, però, es refereix a les dificultats que pesaven, per causa del clima, sobre la vida del pagès. No en va, aquells anys van ser els de la "pertinaz sequía" que tant va brandar el règim per a justificar els mals resultats de l'economia, però que veritablement va suposar un flagell ben real per al camp. A banda de l'actualitat periodística, els fenòmens meteorològics —particularment aquells que tenien conseqüències negatives— són els aspectes més esmentats pel Joan Abellà al seu "*Diari*", i particularment la prolongada secada que es va viure aquells anys. 1944 i 1945

van ser unes anyades particularment desastroses per als principals conreus de Barberà. L'extrema escassetesa de les precipitacions van repercutir sobre el cereal, mentre que les pedregades es van encebar amb la vinya. Segons les anotacions presents al "*Diari*", l'escassetesa de precipitació va començar a Barberà la tardor de 1944 —el 4 de desembre escriu que feia tres mesos que no plovia—. La preocupació per l'absència de pluja es va anar convertint en una obsessió al llarg de 1945, amb anotacions gairebé diàries. Com a conseqüència d'aquella situació climàtica, es va perdre la collita de blat de 1945. Per altra banda, la vinya es va veure afectada no només per la secada, sinó també per la pedra i les glaçades. Segons les anotacions fetes, una pedregada va malmetre un quaranta per cent de la collita de raïm de 1944 (7 d'agost de 1944). I a començament de maig de l'any següent dues glaçades van afectar dues terceres parts de les vinyes del terme (2 i 3 de maig de 1945). Totes aquestes desgràcies, que es presentaven de manera imprevista i tiraven per terra la feina de molts mesos i les esperances de moltes famílies, van provocar sentiments contradictoris en el nostre autor: des de brandades lamentacions per la dissort del pagès i la poca consideració social que se li tenia, fins a declaracions de rebuig al seu ofici, que deia que no li agradava (7 de setembre de 1944), malgrat que va ser pagès tota la vida.

A banda dels familiars, les úniques persones amb qui explica que tenia tracte eren aquelles amb qui compartia ideals.¹⁵ Esmenta algunes amistats del temps de la guerra i també un petit grup de joves barberencs "resistents", els noms dels quals només revela en un parell d'ocasions. A final d'agost de 1944 va anar dos dies a Caseres, a prop de Gandesa, per a retrobar-se amb el seu vell amic Samper, company amb el qual havia passat penyalitats de guerra i d'exili (29 i 31 d'agost de 1944).¹⁶ Feia dos anys que no es veien i van passar el temps pescant al riu i parlant de política; imaginaven que de no haver-se vist obligats a retornar de França a Espanya, potser s'haguessin fet del maquis.¹⁷ Seguien confiant en la Unió Soviètica i en un millor futur per a Espanya quan acabés la guerra a Europa. Així mateix també dona compte d'haver rebut carta de Ramon Campà,¹⁸ un antic soldat de la seva companyia, quan era capità de l'exèrcit de la República. Feia tres anys que no sabia res d'ell (20 de desembre de 1944).

Les anotacions que fa Joan Abellà, quan no recull l'actualitat, es refereixen fonamentalment a les seues pròpies experiències. Ens parla dels seus enutjos amb la minoria dirigent de Barberà, de la contraposició ideològica entre aquells i ell mateix, però és evident que aquella situació era extensiva al conjunt del poble: tot i que no ens en dóna compte més que d'una manera indirecta, hi havia una barrera ideològica entre les famílies de dretes i les d'esquerres. Aquesta contraposició social, però, subsistia al costat d'una "solidaritat de comunitat" que podia aflorar en moments de desgràcia col·lectiva. La tràgica mort d'un jove de 19 anys va donar peu a una d'aquestes situacions: "Siempre que sucede la muerte de un joven la sensibilidad del pueblo se despierta en grado superlativo, desapareciendo todo odio ideológico, para convertirse en tristeza hacia el finado" (7 de maig de 1945).

Resistència

Abellà fa poques referències a la realitat estatal, a la fam i a la repressió. Massa a prop i massa dolorós o massa compromès, potser? En el primer dels quaderns llegim: "Se habrá notado que no pongo ningún comentario en lo referente al gobierno franquista, [...] no me fijo en lo que hacen por la razón de que la causa que se juega el mundo entero es la de España también; además es tanto el odio que profeso al actual régimen, que todo lo que hacen me exaspera" (5 d'agost de 1944). Amb tot, més endavant sí que escriu, de manera més o menys sovintejada, comentaris relatius al règim dictatorial.

En diferents anotacions el nostre autor ens dona a entendre que té certa activitat de resistència contra el règim. Diu que està en contacte amb elements antifeixistes i ens parla del barberenc Carles F., amic seu i que estava fent el servei militar a Tarragona (2 d'agost de 1944), que passa uns pocs dies a Barberà el 16 de setembre de 1944 i li parla de la presència de combatents espanyols al maquis francès. Novament torna a parlar del seu amic Carles —suposem que era el mateix— el dia 11 de febrer de 1945, quan aquest li recomana “molt de silenci”, perquè la repressió estava augmentant. Potser era a través d'aquesta persona que rebia la propaganda procedent de la resistència republicana exterior: “Continua la labor propagandística de los republicanos españoles en tierras extranjeras, y que nosotros nos cuidamos de comunicar entre los nuestros” (11 de febrer de 1945).

Així mateix, s'atribuïa el lideratge d'un grup de joves barberencs antifeixistes amb els quals manté algunes —de fet molt poques, si ens hem de guiar pels esments que en fa— trobades: “Continuo mis relaciones con los elementos antifascistas del pueblo, y controlando clandestinamente a una pequeña parte del elemento juvenil” (4 de febrer de 1945). Segons el propi autor, aquest grup era volgudament reduït: “Vale más pocos y buenos que muchos y chivatos” (4 de febrer de 1945). En qualsevol cas eren pocs —tres o quatre, en paraules del mateix Abellà— i molt joves; segons el nostre autor només podia buscar col·laboració entre els joves, ja que els barberencs de més edat eren conformistes i poc conscienciats: “...he llegado a convencerme de que en Barberà no hay espíritus completamente revolucionarios [...] a lo mejor les falta una buena preparación político-social” (16 de desembre de 1944). En aquestes darreres paraules, però, creiem descobrir certa menysvaloració, per part d'Abellà, dels efectes que sobre la voluntat dels seus convilatans havien tingut la duresa dels tres anys de guerra i del control social i la repressió que el franquisme havia posat en pràctica.

L'activisme proselitista de Joan Abellà, però, cal situar-lo dins la seva justa mesura: es tracta d'un intent de mantenir viu l'esperit antifeixista d'una manera latent, suggerint la possibilitat, arribat el cas, de participar en activitats de “sabotajes, pasarse al enemigo, casos de rebelión, indisciplina, etc.” En cap cas, planteja passar a l'acció perquè ell mateix era conscient de la impossibilitat de fer-ho en un context d'absència de relació amb cap veritable organització clandestina: “Lo único que me falta para completar mi labor es la organización clandestina de algunas células del P[artido]; pero para el logro de tal objetivo me falta [...] estar en contacto con las organizaciones básicas para poder recibir consignas u orientaciones” (13 d'agost de 1944).

No obstant, és possible que sí que disposés d'algun contacte amb la clandestinitat antifranquista i que aquest fos el seu, ja citat, amic Carles F. Les informacions que aquest individu proporcionava al nostre autor gaudien de molt crèdit per part seva i les poques trobades que tenien eren consignades al “*Diari*”. En passar per Barberà de camí a Barcelona, per exemple, li havia recomanat “molt de silenci” perquè la repressió estava augmentant. Entre les notes d'aquell mateix dia —citada més amunt— hi consigna també que la resistència republicana exterior continuava la labor propagandística i que ells tenien cura de fer-ne difusió (11 de febrer de 1945). En aquest sentit, ens dóna compte de que tenia accés a publicacions clandestines, les quals feia circular als pobles veïns (18 de novembre de 1944).

L'activisme antifranquista de Joan Abellà fou —pel que ens manifesta al seu “*Diari*”— de caràcter passiu: procurava no participar en actes de contingut franquista o clerical, feia circular notícies i havia establert vincles amb un reduït grup de joves locals. Això sí, li hauria agradat organitzar una veritable cèl·lula clandestina i fins, de no haver tingut vincles familiars, sumar-se al maquis (15 de setembre de 1944).

Salut

Malgrat la seva joventut, Joan Abellà va tenir diversos problemes de salut, segurament propiciats per les penalitats passades en la guerra i l'exili. Explica, lliure de complexos, les dotze doloroses dosis de *Verotona* —un “reconstituent”— que li varen haver d'injectar entre el 31 de juliol i l'11 d'agost, dia aquest que va coincidir amb el seu 30è aniversari. L'endemà, però, confessava que allò que el mantenia realment viu era “la causa del proletariat” i la lluita anticapitalista —sabotatges, rebel·lió, indisciplina...—, anècdota que dona fe del lloc que ocupava la salut en l'escala de valors d'Abellà. I potser perquè les energies van retornar es va plantejar l'organització clandestina d'alguna cèl·lula del Partit Comunista, tot i que reconeixia que per a tal fi eren necessàries consignes i orientació.

El 1945, però, va començar malament per a J. Abellà, amb un dolor al baix ventre que el va fer témer que no fos una apendicitis. Amb el pas dels dies el dolor es va fer més intens, produint-li calfreds i nàusees. Malgrat tot, es mostrava animós davant la mare i la xicota, per no preocupar-les més del compte. Però el malestar va anar creixent en intensitat i l'11 de gener ja semblava una colitis espasmòdica. Finalment, una visita al metge de Valls, doctor Sarró, va acabar amb el diagnòstic d'un varicocele, un petit tumor sanguini en el testicle esquerre, inflammat pel frec dels pantalons. Un cop més, però, Joan Abellà sentia que aquestes seqüeles directes o indirectes de les penalitats de la guerra eren el tribut mínim que havia de pagar “per la causa i el Partit Comunista”. Així ho confessava un 30 de gener de 1945, potser per l'eufòria provocada per haver-se assabentat de l'alliberament d'Auschwitz i com de prop estaven ja els aliats de Berlin.

L'esforç físic propi de la feina de pagès també li va provocar algun que altre problema. A començament de febrer de 1945 una torçada de peu li va causar una lesió molt dolorosa; en aquest cas en lloc d'anar al metge va acudir a un “curandero” (2 i 3 de febrer de 1945). Tot i que era freqüent recórrer als serveis de professionals de la medicina d'altres poblacions més importants,¹⁹ Barberà comptava amb doctor propi. No obstant, la situació del facultatiu no estava mancada de certa precarietat: el salari que percebia era pactat amb els veïns i una “Junta del metge”, s'ocupava dels afers relacionats amb aquell. El dissabte 17 de febrer de 1945 una “reunió de poble”, va acordar certes millores en les condicions laborals del facultatiu, una de les quals va ser un increment salarial de 2.000 pessetes. El metge havia sol·licitat percebre els emoluments establerts a les bases del Col·legi de Metges de Tarragona, la qual cosa es va considerar un preu massa elevat, per aquest motiu se li va oferir aquella contrapartida.

A començament de juny de 1945 Joan Abellà va tallar sobtadament les anotacions al “*Diari*”. Es queixava d'uns calfreds i uns dolors, que des de feia uns dies, sentia en la zona del cor. De moment no havia dit res als pares, ni a la seua xicota, per a no preocupar-los i atribuïa el seu estat de salut a “las consecuencias de la guerra y campos de concentración” (2 i 3 de juny de 1945). Tot i que sabem que va poder superar aquell contratemps, possiblement tingui relació amb el fet que no continués escrivint.

A tall de cloenda

Joan Abellà va utilitzar l'escriptura com a testimoni i com a teràpia alhora, per combatre el dolor moral que li provocaven el feixisme i la dictadura, però també per a guarir-se d'unes seqüeles què, com ell reconeix, no únicament van ser físiques. Escriure li permetia, en plena postguerra, de fer quelcom que no podia fer en públic: exaltar els seus ideals republicans, proletaris i comunistes.

A *Lluitaré amb totes les meves forces* Abellà (2015) ja havia abocat, entre desembre de 1943 i maig de 1944, els seus records de guerra i exili. La redacció d'aquelles memòries de guerra li va despertar el desig d'escriure, una vocació que va seguir conreant durant tota la vida. Després d'uns mesos sense agafar la ploma, el conflicte moral que li degué suposar assistir a la celebració franquista del 18 de juliol de 1944 i —segons ens deixa entreveure— la participació que hi degué tenir la Junta de Joves de Barberà, van actuar com a revulsius. Abellà, defensor a ultrança dels valors republicans i d'esquerres, no va poder suportar la visió d'uns joves convilatans seus, a qui ell hagués volgut veure militant en la lluita clandestina, participant en commemoracions feixistes (18 d'agost de 1944).

Si comparem aquests quaderns amb els que conformen les seves “memòries de guerra”, podem copsar el valor superior d'aquests darrers. El cert és que la munió de línies que Abellà va dedicar a recollir les cròniques periodístiques no ens aporten massa. Les opinions personals i les situacions que ens descriu haurien pogut ser més extenses si aquestes haguessin estat els objectius prioritaris de l'autor. La realitat és, però, que no ho van ser i d'això se'n ressent el valor d'aquesta font. D'altra banda, en les pàgines del diari, a diferència del que sí pot passar en les memòries, no hi pot haver cap record deformat per la distància temporal perquè vol ser la crònica precisa del dia a dia. I en això rau part del seu interès. Abellà ens parla del seu quefer com a pagès, d'una feina desagradada i que l'avorria, del racionament, dels contingents forçosos i dels abusos dels qui se n'aprofitaven, d'una mala salut —fruit de les penalitats de la guerra— que li amargava l'existència i de com hagués volgut acompanyar l'exèrcit rus en les seves victòries durant la contesa mundial. Les pàgines del seu diari deixen entreveure, a més, aspectes de la vida quotidiana a pagès i com s'organitzaven la sociabilitat i les relacions de poder en un context de postguerra marcat per l'escassetat i manca de llibertats.

Hem d'agrair la voluntat de compartir el testimoni —els records, les vivències— amb la posteritat. És l'única manera de poder arribar a la psicologia de la gent de temps passats i ens aporta unes dades que rarament són presents en la documentació d'origen burocràtic. Com hauríem pogut saber què li passava pel cap a Joan Abellà, ni les situacions en què es va trobar, si ell no ens ho hagués escrit? És per això que considerem important la informació continguda al seu diari; per aquest motiu i perquè al darrera hi descobrim una ment lúcida i una voluntat compromesa.

Notes

- 1.- J. Abellà (2015): *Lluitaré amb totes les meves forces. Testimoni d'un soldat republicà de Barberà de la Conca durant la Guerra Civil (1936-1939)*. Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.
- 2.- Abellà (2015).
- 3.- Vegeu la justificació que en fem en la nostra “Introducció” a Abellà (2015).
- 4.- No se'ns escapa el caràcter simbòlic de la data 18 de juliol en què va decidir emprendre l'escriptura (data oficial de l'inici de la rebel·lió militar de 1936).
- 5.- La frase “como español, lo repito, lo siento de veras.” resulta clarament incompleta, escapçada per la seua part inicial.
- 6.- Es tracta de dos números de *Semanario Gráfico*, publicació de l'ambaixada dels Estats Units a Madrid, que, amb gairebé dos mesos de retard respecte de la data de publicació va consultar el 3 d'abril de 1945.
- 7.- Els el deixava llegir una família del poble (la qual no identifica).

- 8.- Sobre aquest atemptat: José Mariano Agudelo Blanco (2012): "Atentado comunista de Cuatro Caminos, Madrid 1945: cohesión interna y propaganda externa para el régimen de Franco. Algunas discrepancias entre las fuentes", en *Revista de Clases historia Publicación digital de Historia y Ciencias Sociales*, Article núm. 335, 15 de desembre de 2012.
- 9.- <https://www.això-va-passar.eu/news/els-maquis/> (consulta 25/03/18).
- 10.- Antònia Fabra Bertran, amb la qual efectivament contrauria matrimoni.
- 11.- El salari agrícola masculí mitjà a Espanya fou de 10,77 pessetes/dia l'any 1944 i de 10,98 pessetes el 1945. *Font:* Albert Carreras i Xavier Tafunell (coord.) (2005): *Estadísticas históricas de España siglos XIX-XX*. Vol. I, p. 1.220. Segons el mateix Abellà, el jornal a Barberà es pagava a 18 pessetes (3 d'agost de 1944).
- 12.- Les jornades de celebració de la victòria sobre el feixisme arreu d'Europa. Particularment, es lamenta de no poder-hi participar.
- 13.- Segons les anotacions de Joan Abellà, el preu del quilo d'amoníac va oscil·lar entre les 5,5 pessetes l'agost de 1944, les 8,5 el febrer de 1945 i les 10 que havia arribat a costar el 1942.
- 14.- De cara als consumidors, aquelles barreges espúries que es feien a la farina quedaven justificades per la necessitat d'allargar un producte massa escàs.
- 15.- Suposem que devia tenir relació, més o menys estreta, amb més persones, però no ho va escriure al seu diari.
- 16.- Sobre aquest amic de l'autor, vegeu Abellà (2015, p. 142, 170, 171, 177-179).
- 17.- Segons llegim, els gendarmes francesos els van obligar a passar la frontera.
- 18.- Ramon Campà, natural de Terrassa, havia ingressat, en qualitat de voluntari, en la unitat militar on servia Joan Abellà amb només 16 anys i havia establert una forta amistat amb el nostre autor. Vegeu Abellà (2015, p. 115, 163, 164, 168).
- 19.- El nebot de l'autor és atès pels doctors Domènech de Valls (6 de maig de 1945). Uns veïns van recórrer a una clínica de Reus (6 de maig de 1945).